

Tomaž G. Masaryk

Kadar smo zmagali, smo zmeraj dosegli zmago bolj s premočjo duha kakor s fizično silo.

Palacký.

Vdeželi „božjih bojevnikov“ je za zmeraj zatisnil svoje oči velik mož. Kakor oblak, ki utone za večernim obzorjem, tako tiho in poslednje prečiščene svetlobe poln je stopil čez zadnji prag svojih zemeljskih potov. Toda ne v smrt, stopil je v zgodovino.

Velik mož! Dvakrat mi je bilo dano, gledati ga iz bližine in dvakrat sem odnesel težko opredeljiv, toda močan občutek s seboj domov. V tišini sem previdno luščil ta svoj vtis iz spomina ter ga skušal doumeti in razumeti. S čim je lik tega moža dramil v meni spoštovanje in srčno nagnjenje? Radi česa me je tako globoko obšlo, da je bil tisti sloki starec z ostro rezanim obrazom in toplimi očmi „velik mož“?

Zdi se mi, da je bila moja misel takrat, sicer mlada in motna, prava, ko mi je vstalo v zavesti: videl sem človeka. In kadarkoli sem pozneje stal na skrivnostnem Karlovem mostu ter strmel na mogočne sklade palač, hiš in obzidanih vrtov, katerih resnobni zaključek tvorijo Hradčani, sem si ponavljal: tam zgoraj prebiva človek.

Ob tej besedi sem kakor skozi okno v samem sebi videl v zamotanost še nedognanih pojmov, da sem jih — zlasti kar se Masaryka tiče — lažje pregledal in smiselno razporedil. Biti človek, to mi je — ko sem pomislil nanj — pomenilo predvsem tisto skrivnost, ki sem jo v prvem trenutku zaznal, ko sem ga zagledal v prostranem okviru Španske dvorane. Senca velike samote je počivala na njem, samote ustvarjajočega duha. Po tem nevidnem znamenju sem spoznal moža, ki zna hoditi svojo lastno pot, v sebi trden in pogumen, moža, ki je stopil v svet, ne da se mu prilagodi in podredi, pač pa da ga odkrije sam, novega in svojega, ter mu vtisne pečat svoje resnice. Ničesar neznanega vkleniti v svoje srce, v ničemer kar velja, iskati oslone, pač pa vse, vsak zgib življenja okrog sebe preizkusiti na ostrini svojega duha, razsvetliti ga in mu odrediti prostor in vrednost, to je tista izpolnitev, obogatitev življenja, ki jo je sam tolikokrat naglašal. To je tisto nenehno, sladko izgorevanje na znotraj, religija tvorcev, ki jo poznajo le izbranci. Odtod pokojni mir na zunaj, ki priča o zvesto opravljanem delu. Mož, ki se je ves pognal za spoznano dolžnostjo in ki mu je hoja za resnico najsvetlejša radost, pripoveduje svetu z vsakim svojim korakom in z vsako svojo kretnjo, da ne

potrebuje od njega ničesar zase. To je prebudilo moje spoštovanje, ta vedra zmaga nad slabostjo človeških instinktov. Ničesar zasel Slava, priznanje, ugled, zlato in cela dolga vrsta drugih dobrin, ki po mnenju povprečnosti ustvarjajo prijetno življenje — vse pena spričo te, iz srca življenja srebajoče modrosti. Samo biti in moči biti človek med drugimi! Zato se mi je zdela izbrana družba okrog njega kakor razorožena; kadar svet začuti, da ti ne more dati ničesar razen sebe in svoje resnične vsebine, tedaj se šele pokaže, kako je z njim. On pa je bil med njimi preprost, kakor so preprosti ljudje, ki se pred nikomur ne skrivajo, ki se nič ne pretvarjajo, ki z ničimer ne računajo, pač pa se dajejo take, kakršni so. Tako preprostost srečuješ na vasi, v delavnicah in pri otrocih. To mi še jasneje potrjuje Masarykovo povezanost z zemljo. Ves iz prsti se mi je zdel, ves ljudski — bil je demokrat prav toliko po svoji krvi kolikor po svojem nazoru. Bil je in ostal sin četrtega stanu. Vedno iz najnižjih plasti rastoč navzgor, ker je vedno stremel. Zato me ni presenetilo, ko se je — ne spominjam se več katerega leta — obrnil na svojega predsednika ubijalec iz ječe in mu odprl svojo dušo. Od povojnega kaosa strto, nesrečno srce se je izpovedalo njemu, ki ga je spoštovalo, kakor sin spoštuje očeta. Skesani, s krvjo omadeževani mož je hkrati želel samo to, da s smrtjo izbriše svojo krivdo. Predsednik države na Gradu in izvrženec v mračni ječi — med njima topla, živa beseda izpovedi, odpuščenja in usmiljenja. Vedel sem, da sta se na tem svetu razšla kakor dva brata.

V pogovoru z Eckermannom je Göthe nekoč dejal, da uveljavlja pomen pisateljev na svetu bolj njih osebni značaj, kot pa umetnost njih talenta. Besede, ki so izrečene tudi za Masaryka. Vsi razni, recimo, poklici, ki mu jih je usoda določila (sam trdi, da se ni nikdar nikamor silil), od profesorja, filozofa, kritika, politika, diplomata do državnika itd. — vse to ni bistveno. Bistvena je bila njegova osebna, človeška veličina, moč značaja, ki ga je neizbrisno vtisnila Evropi, svetu v spomin.

Masaryk je bil človek duha. Njegova edina vodnica v življenju, edina oblast, ki je odločala o njegovih dejanjih, je bila spoznana, z vso dušo in srcem uzrta Resnica.

Če se oziramo danes po sadovih njegove misli, od prvih časov do zadnjih let dozorele modrosti, se zavemo, kako malo je spričo tega dela važno, ali se različno usmerjeni duhovi popolnoma skladajo z njim, ali pa mu, časovno, osebno drugače nastrojeni, ugovarjajo. Važno je nekaj drugega, tisti prvotni podzavestni nagib, iz katerega je vrela ta resnica bolj kot najtišja izpoved kakor pa kot gol razumski zaključek. Ta prvotni nagib je bila vroča ljubezen do tega sveta, do življenja. Nad vse, kar življenje ubija kar ga utesnjuje ali kali, kar ga dela praznega, plitvega ali umazanega, nad vse to je

zanosito klical svoj anatema; nad izrodke in bolezní časa, nad pregnanosti duha, ki se premalo nadzira, nad brezbrížnost, površnost in samozadovoljno fejaško udobje. Človeka vredno življenje, to je pomenilo zanj polno, bogato, z vsem naporom izživljano, tu na tem svetu z nesmrtnostjo okronano življenje. Dati vse, kar je narava položila svojih darov vate, dajati neprestano, ne se ustavljati, ne se zadovoljiti, vedno s tokom, kajti kar je živo, se ne ustavlja.

Taka Resnica je v višjem smislu nenehno prerajanje in obnavljanje življenja. In ali ni slednjič samo to res, kar daje življenju vsebino, kar ga bogati, kar ga obnavlja? Te vrste resnica, pa če bi bila v nekem pogledu še tako ozko osebna ali narodna, je vedno hkrati tudi občestvena. Svet hodi često mimo nje, često jo zataji, toda čas se obrne, in človek se vrača k njej, da se umiri, da si utrdi zaupanje in osveži radost za nov trud.

Konkretno je Masaryku njegova resnica pomenila spoznanje, sodbo in boj.

Radi kakšnega smotra? — Spoznanje, sodba in boj za pravično, dostojno in zdravo urejeno občestvo, za blesk nesmrtnosti na človeškem nehanju na zemlji. To je bil poglobitni smisel njegove religije, ki jo je imenoval demokracija. Za vogelni kamen, za bistveno osnovo te zgradbe pa je postavil svobodo in spoštovanje človeškega dostojanstva. Vsa njegova nraustvena, etična, politična in socialna dognanja imajo svoj izvor v tej siloviti — če bi ne bila tolikega zaupanja polna, bi mogli reči fanatični — potrditvi človeške svobode in dostojanstva. Vse svoje življenje je bojeval srdit boj zoper sleherni nasilje nad duhom in telesom. Le svoboda je bila zanj zdravje in možnost, ki usposablja človeka za plodno manifestacijo svoje vsebine. V njej je hkrati videl pot, ki bo zblížala ljudi. Kajti le spoštovanje tega, kar smo — ljudje, ki z duhom zaznavamo resnico — bo naše sožitje na zemlji potisnilo na etično višjo ravnino medsebojnega strpnega soglasja. Ideje francoske revolucije in volja četrtega stanu v današnjem času, njegova volja do življenja so v smislu stvarnih potreb ravnale njegovo miselno snovanje.

V teh smereh je hodil svojo pot vedno na ostrini razvojne problematike, „z redko nadarjenostjo za nepopularnost“, kakor je nekdo zapisal ob njegovi smrti. To je bila hoja naravnost, med žrtvijo in delom. Rasel je iz zemlje, iz prijemljive stvarnosti, zato je bil od početka do konca tako blizu življenju in človeku. Hkrati je rasel iz najbolj žlahtnih vrednot, s katerimi je človeški duh v spoznanju in ustvarjanju ovenčal zemljo. Bil je humanist, toda ne eden tistih, ki nad blede frazo zavijajo oči in brez moči jadikujejo nad dogajanjem. Njegovo orožje so bili argument in kritika in naposled tudi meč. V bolečini človeka, ki mu je dragocenost življenja ne samo nazor, ampak tudi vsebina resnične ljubezni, se je pokoril svetostni tragiki vseh naših zemeljskih dejanj in se odločil, da kri posveti misel. Kajti le z duhom in krvjo se po človeški podobi ustvarja obraz sveta.

Tak stoji Masaryk danes pred nami, ko je v času usodnih dogajanj na našem platnetu pokojno zatisnil svoje oči in legel počival v svojo domačo zemljo, ki jo je s tako plemenito strastjo ljubil. Tak bo ostal živ v zgodovini, moder in čist, revolucionar, reformator, učenik.

Ferdo Kozak.

Klaverna bilanca

Vse dramatične dobe — in mednje se bo po vsem videzu uvrstila tudi naša, je mogoče po smislu bojev, ki v njih potekajo, na kratko opredeliti ali označiti z idejnimi antitezami, v imenu katerih se človeštvo deli v sovražne tabore in zaradi katerih uprizarja duhovne in krvave boje. Po veličini teh razburljivih idejnih nasprotij presojamo tako imenovano veličino dob; po odločilnih vlogah, ki jih imajo narodi v bojih, in po izrazitosti, ki živi z njo vekovita antiteza v tem ali onem narodu, pa cenimo veličino le-teh in njihov pomen za zgodovino in napredek.

Žalostno je s tega stališča pogledati v preteklost našega naroda, dasi so v nji dobe, kakor na primer reformacijska, ko so v Slovencih živo odmevali glasovi velikega svetovnega boja za reformacijo in za versko svobodo. Toda važnejša od minulosti je nam, sodobnim ljudem — sedanjost. Kako je z nami danes? Kako se odraža velika antiteza našega časa v našem duhovnem življenju, v naši javnosti, oziroma v večini našega razumništva? Koliko razburjajo odločilne ideje današnjega sveta tudi naše življenje?

Antiteza našega stoletja gotovo še ni docela prečiščena niti ni še popolnoma ostro zastavljena. Po svoji razumski formulaciji je socialno-ekonomska in je bila najčešče formulirana kot boj med liberalnim kapitalizmom in miselnostjo ali voljo, ki išče pravičnejše razdelitve in varnejšega upravljanja dobrin. In čeprav je ta boj v narodih, kjer se vrše odločilni spopadi v v obeh taborih, ki si stojita nasproti, prepleten s celo vrsto spremnih motivov in gesel, kakor so, narodna ideja, demokracija, versko vprašanje, razsizen in tako dalje, ni zato v svojem bistvu nič manj pomemben in jasen, kajti za vso ideološko zmedo teče pravzaprav spopad med novim, mladim, zdravim in čistim življenjem in starim, gnilim, sprijenim in pokvarjenim svetom, skratka nasprotstvo, ki je vsebina vseh velikih reformatorskih in revolucionarnih procesov v zgodovini.

Ideje tega nasprotstva so gibalo sodobne zgodovine. Povzročile so in povzročajo rusko revolucijo in ruski komunizem, nemški nacizem, italijanski in japonski fašizem, špansko državljansko vojno, francosko ljudsko fronto, Rooseveltovo gibanje v Združenih državah, zbirajo narode v obsežne bloke fašističnih in demokratičnih držav. Pri vsej svoji realistični formulaciji so